

Karolina Wanda Rutkowska

Muzeum Guzików w Łowiczu

Muzeum Guzików w Łowiczu – z perspektywy 20 lat

Kolekcjonowanie guzików zdawać by się mogło zajęciem śmiesznym, pozbawionym sensu, nikomu niepotrzebnym. Wręcz przeciwnie! Guziki są pretekstem, abyśmy choć przez krótką chwilę zastanowili się nad przemijaniem czasu, zmiennością losu, kruchością naszego istnienia i wszystkiego co stworzyliśmy [Kostrzewa 2000: 29].

Muzeum Guzików w Łowiczu (MG) powstało w lipcu 1997 r. jako prywatna placówka muzealna, skupiająca się na pozyskiwaniu eksponatów na drodze darowizn i znalezisk. Prawnym opiekunem zbiorów, a obecnie kustoszem muzeum jest Jacek Rutkowski, który do współpracy przy tworzeniu tej unikalnej na europejską skalę placówki zaprosił przyjaciół, znajomych i rodzinę. Pierwszy skład dyrekcji MG stanowiło blisko trzydziestu trzech dyrektorów, specjalizujących się w różnych dziedzinach. W ciągu dwudziestu jeden lat funkcjonowania muzeum, lista osób skracała się i wydłużała. Obecnie w działalność muzealną jest zaangażowanych 42 dyrektorów (honorowych).

Muzeum Guzików w Łowiczu wypełnia zadania, które są zawarte w Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o Muzeach w art. 2.

Muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:

- 7) *gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;*
- 8) *katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;*
- 9) *przechowywanie gromadzonych zabytków w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;*

- 10) *zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomości oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody;*
- 11) *urządzanie wystaw stałych i czasowych;*
- 12) *organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;*
- 13) *prowadzenie działalności edukacyjnej;*
- 7a) *popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;*
- 14) *udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;*
- 15) *zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;*
- 16) *prowadzenie działalności wydawniczej [Ustawa... 1996]*

MG powyższe cele realizuje następująco:

Gromadzenie zabytków – od chwili powstania roztacza ochronę nad guzikami, wchodzącymi w skład wielu kategorii. Od kilku lat, skupia się jednak na powiększaniu zbioru guzików personalnych – stanowiących obecnie trzon kolekcji. Należały one pierwotnie do historycznych i współczesnych osób reprezentujących różne dziedziny życia, m.in.: naukę, kulturę, sztukę, politykę, sport i wiele innych. Dział guzików personalnych, którym opiekuje się Izabela Chmielnicka liczy przeszło 4000 eksponatów. Pośród nich znajdują się guziki św. Jana Pawła II i bł. ks. Jerzego Popiełuszki, Prymasa Tysiąclecia, wybitnych polskich dowódców z okresu drugiej wojny światowej: gen. Władysława Sikorskiego, gen. Władysława Andersa, gen. Tadeusza Kutrzeby; laureatów Nagrody Nobla: Czesława Miłosza, Wisławy Szymborskiej i Lecha Wałęsy; znanych artystów i literatów: Heleny Modrzejewskiej, Stanisława Ignacego Witkiewicza Witkacego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Jarosława Iwaszkiewicza, Sławomira Mrożka, Stanisława Lema, Tadeusza Różewicza, Wojciecha Kilara, Milesa Davisa i wiele innych. Swoje guziki ofiarowali do naszych zbiorów prezydenci RP oraz inni mężowie stanu.

Ponieważ eksponaty przekazywane są bezpośrednio przez ich właścicieli bądź osoby z nimi związane (w przypadku osoby nieżyjącej) w drodze darowizny, muzeum przechowuje także dokumentację, otrzymywaną wraz z guzikiem, jednocześnie stanowiącą potwierdzenie jego autentyczności. Sprawami związanymi z korespondencją zajmują się: Karolina Wanda Rutkowska, Jacek Rutkowski oraz Michał Chmielnicki (korespondencja w języku angielskim).

Katalogowanie i naukowe opracowywanie eksponatów – wszystkie gromadzone w MG guziki są skatalogowane i wpisane do Księgi Inwentarzowej. W początkach funkcjonowania placówki prace te wykonywał Jacek Rutkowski, a od 2006 r. Karolina Wanda Rutkowska. Poza opracowywaniem naukowym zbiorów

należących do nas, wspieramy także inne placówki muzealne, które zwracają się do nas z prośbą o ekspertyzę. Do naszych największych osiągnięć można zaliczyć analizę eksponatów do monografii Joanny Paprockiej-Gajek, *Platery warszawskie w latach 1822-1914. Asortyment, odbiorca i obyczaj* [2010]. W minionym okresie MG przygotowało kilkadziesiąt nieodpłatnych ekspertyz indywidualnych na potrzeby wielu placówek muzealnych w Polsce.

Przechowywanie gromadzonych zabytków – wszystkie eksponaty znajdujące się w Muzeum Guzików są odpowiednio przechowywane. Część zbiorów jest bezpiecznie prezentowana na stałej ekspozycji. Dokumentacja jest gromadzona w domu kolekcjonera.

Zabezpieczanie i konserwacja – wraz z prawidłowym przechowywaniem zbiorów, dbamy również o ich zabezpieczenie oraz odpowiednią konserwację. Jest to szczególnie widoczne w przypadku eksponatów, które otrzymujemy od osób zajmujących się „poszukiwaniem skarbów”. Często młodzi ludzie, chodzący po okolicznych polach i łąkach z wykrywaczami metalu przynoszą do muzeum słoiki z niezliczoną ilością guzików od mundurów pochodzących z obu wojen światowych. Dlatego też przykładamy ogromną wagę do tego, by eksponaty odpowiednio zabezpieczyć oraz w razie konieczności dokonać ich konserwacji.

Wystawiennictwo – ponieważ od początku istnienia, statutową siedzibą MG był XIX-wieczny kufer podróżny należący do mojego prapradziadka Bolesława Modesta Majewskiego, nasza placówka organizowała wystawy czasowe, w zaprzyjaźnionych instytucjach kultury.

Debiutem wystawienniczym Muzeum Guzików była prezentacja w 1999 r. części kolekcji na wystawie pt. *Mistrzowie nożyc, igły i nici* zorganizowanej przez Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze.

Wielokrotnie mieliśmy możliwość udostępnić zwiedzającym nasze zbiory na terenie Łowicza, m.in. dzięki gościnności Miejskiej Biblioteki Publicznej im. A. K. Cebrowskiego w Łowiczu oraz Muzeum w Łowiczu. Współpraca z Muzeum w Łowiczu zaowocowała serią przedsięwzięć zorganizowanych w ramach „Nocy Muzeów”.

Bardzo często organizowaliśmy wystawy wyjazdowe. Warto przywołać wystawę guzików autorstwa Barbary Nakoniecznej (Galeria Łowicka 2008), wystawy guzików personalnych m.in. podczas obchodów Dni Guzika (12 grudnia) 2011 r. w Konstancynie Łódzkim czy wystawę we foyer Teatru „Scena wspólna” Centrum Sztuki Dziecka „Łejery” – towarzyszącą Międzynarodowym Mistrzostwom Polski w Piłce Guzikowej. To ostatnie wydarzenie jest o tyle interesujące, że po wrót wraz z eksponatami kolejną stał się okazją, aby zaprezentować zbiory wielu współpasażerom w pociągu relacji Poznań – Łowicz.

Od 2014 r. Muzeum Guzików ma stałą ekspozycję, mieszczącą się w Galerii Łowickiej przy ul. Stanisławskiego 10 w Łowiczu¹. Ekspozycja prezentuje ponad 500 eksponatów, w których większość to guziki personalne oraz przykładowe egzemplarze guzików produkowanych z różnych materiałów.

Organizowanie badań i ekspedycji naukowych – do tej pory nie mieliśmy okazji samodzielnie prowadzić ekspedycji naukowych oraz badań (szczególnie archeologicznych). Wynika to m.in. z ukształtowanego przed kilkoma laty profilu naszej kolekcji. Jednak wspieramy wszelkie inicjatywy, które do nas docierają. Jakich czas temu, do MG zwróciła się po pomoc studentka pedagogiki, która przygotowywała pracę magisterską na temat buttonoterapii, czyli wykorzystania guzika w terapii zajęciowej. Przekazaliśmy jej potrzebne informacje dotyczące działalności naszej placówki muzealnej. Dzięki tej współpracy otrzymaliśmy od autorki zgodę na wykorzystywanie opracowanego przez nią zestawu ćwiczeń podczas prowadzonych przez nas warsztatów i lekcji muzealnych. Ponieważ posiadam także wykształcenie pedagogiczne, na moich barkach spoczywa obowiązek przygotowania zarówno konspektu zajęć, jak i przygotowanie odpowiednich materiałów dla poprowadzenia zajęć.

Muzeum Guzików ściśle współpracuje z Towarzystwem Miłośników Gier Guzikowych (TMGG) z Poznania, które istnieje od 1977 r. Jeden z członków tej organizacji, Jakub Krüger, jest w muzeum dyrektorem, szefem działu guzików sportowych. Co roku TMMG organizuje Mistrzostwa Świata w Piłce Guzikowej, a także wiele innych przedsięwzięć o charakterze sportowym. Od kilku lat organizowanym przez TMGG wydarzeniom sportowym towarzyszy także symposium naukowe², podczas którego wygłaszane są referaty dotyczące zagadnień dotyczących guzików, także z udziałem osób związanych z MG.

Działalność edukacyjna – jest jednym z najszerszych pól działalności naszej placówki. Ten cel muzeum realizowany jest na wielu różnych płaszczyznach od początku istnienia muzeum. Prowadzimy lekcje muzealne w przedszkolach, szkołach podstawowych i średnich w zakresie informacji o profilu naszych zbiorów, elementów terapii zajęciowej i kolekcjonerstwa. Niejednokrotnie zdarzyło nam się prowadzić także zajęcia z osobami dorosłymi i starszymi (najwięcej tego typu spotkań odbyło się w Zakładzie Opiekuńczo-Lecznicznym w Wycześniaku koło Skierniewic); najczęściej jednak dotyczyły buttonoterapii. Jak widać, ta forma działalności edukacyjnej odbywa się w siedzibach tych placówek. Lekcje muze-

¹ Obecnie budynek Galerii Łowickiej jest w remoncie, z tego też powodu Muzeum Guzików w Łowiczu jest nieczynne do połowy lutego 2019 r.

² Tak to wydarzenie się nazywa, jednak nazwałabym je popularno-naukowym.

Il. 1. Lekcja muzealna w Muzeum w Łowiczu (fot. W. Olkuśnik, 2010)

Il. 2. Otwarcie stałej ekspozycji MG w Galerii Łowickiej 2014 (fot. Z. Gradowski)

alne prowadzimy także w instytucjach kultury (biblioteki, świetlice). Odrębną formą edukacyjnego wymiaru pracy MG są lekcje muzealne (głównie dla szkół) odbywające się w siedzibie muzeum, połączone z prezentacją eksponatów.

W okresie wakacyjnym, podczas wzmożonego ruchu turystycznego, ja, Jacek Rutkowski, Izabela Chmielnicka oraz Michał Chmielnicki, pełnimy dyżury w określone dni (zazwyczaj są to piątki i soboty), prowadząc prelekcje z cyklu „Małe guziki – wielka historia”. Spotkania te odbywały się do tej pory w lipcu i sierpniu od 2014 do 2018 r. Cieszyły się one niezwykłym zainteresowaniem, przyciągając nie tylko przyjezdnych, ale także mieszkańców Łowicza i okolic.

Dodatkowo, działalność tę realizujemy w ramach gościnnym wykładów na uczelniach; wielokrotnie miałam przyjemność poprowadzić zajęcia ze studentami etnologii na Uniwersytecie Łódzkim.

Działalność edukacyjną prowadzimy także uczestnicząc w różnego rodzaju imprezach, a także konferencjach naukowych poświęconych muzeologii czy kolekcjonerstwu. Przykładem może być mój udział w IX Ogólnopolskim Sympozjum Muzealnictwa Regionalnego zorganizowanym w Muzeum w Łowiczu w 2008 r. Odrobinę odbiegające od tematyki muzealnej, ale także posiadające walor edukacyjny miało wystąpienie, podczas międzynarodowej konferencji naukowej *Wzory Europy. Patterns of Europe*. Mówiliśmy na nim o Ogólnopolskiej Akcji na Rzecz Ochrony Praw Autorskich Twórców Ludowych „Łapta złodzieja!”, która powstała przy Muzeum Guzików w 2011 r.³

Popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę – W latach 2001-2008 współpracowaliśmy z Muzeum w Koszalinie, a w latach 2008-2011 z Muzeum w Łowiczu w ramach organizowanego pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwa Edukacji, międzynarodowego konkursu dla dzieci i młodzieży „Muzealne spotkania z fotografią”. MG promuje to cenne przedsięwzięcie i co roku funduje nagrodę specjalną Muzeum Guzików w Łowiczu, wręczaną podczas łowickiej „Nocy Muzeów”.

12 grudnia przypada Dzień Guzika – wykreowany i rozpropagowany przez MG. Podczas uroczystych obchodów tego święta, wprowadzonego przez dyrekcję muzeum, a stopniowo rozprzestrzeniającego się nie tylko na terenie Łowicza i okolic, przygotowujemy towarzyszący wystawom eksponatów, specjalny repertuar kulturalny. Dla przykładu: w 2011 r. podczas Dnia Guzika w Konstantynowie Łódzkim, recital muzyczny przygotował Adam Raczkowski, grając na gitarze

³ Akcja ta cieszyła się wielkim zainteresowaniem nie tylko ze strony okradanych twórców ludowych, ale także środowiska naukowego. Por. <https://kulturaludowa.pl/aktualnosci/lapta-zlodzieja-ogolnopolska-akcja-na-rzecz-ochrony-praw-autorskich-tworcow-ludowych/> (dostęp: 10.10.2018).

z wykorzystaniem... guzika. W 2015 r. obchodom tym, zorganizowanym w Muzeum Posterunek 77 w Nieborowie, towarzyszyła konferencja naukowa pt. *Rola symbolu w kształtowaniu świata wartości* oraz występ łowickich młodych artystek Anny Tomaszewicz (wokół) oraz Małgorzata Lesiak (gitara). W 2018 r., podczas tegorocznego Dnia Guzika w kinie Fenix w Łowiczu, został zaprezentowany film, pt. *Perłowy guzik*, w reżyserii Patricio Guzmána⁴.

Udostępnianie zbiorów – Bardzo chętnie nawiązujemy współpracę z innymi placówkami muzealnymi, różnego rodzaju instytucjami oraz osobami prywatnymi. Dzięki temu mamy przyjemność udostępniać nasze zbiory nie tylko w formie eksponatów prezentowanych czasowo, ale umożliwiamy także wypożyczenia w celach edukacyjnych i naukowych. W latach 2011-2014 placówkom edukacyjnym i ośrodkom kultury udostępnialiśmy specjalnie przygotowane tablice z guzikami personalnymi. Wystawy te były połączone w prelekcjami dotyczącymi kolekcjonerstwa oraz idei Muzeum Guzików.

Zapewnianie właściwych warunków zwiedzania – dzięki otworzeniu stałej ekspozycji MG w 2014 r. znacznie poprawiły się warunki prezentowania naszych eksponatów. Ponieważ MG jest kolekcją prywatną, mieszczącą się w domu kustosa, do 2014 r. oglądanie zbiorów odbywało się głównie podczas różnego rodzaju *eventów* przez nas organizowanych. Dzięki uprzejmości Marty Wróbel (także dyrektora MG, szefa działu guzików ludowych), w niezależnej przestrzeni galerii handlowej, 22 marca 2014 r. mogliśmy oficjalnie otworzyć wystawę stałą, udostępnioną zwiedzającym w godzinach otwarcia Galerii Łowickiej⁵.

W bardzo szybkim czasie nastąpił wzrost zainteresowania działalnością Muzeum Guzików, czego efektem jest prestiżowa odznaka turystyczna „Polskie Naj”, do której zdobycia niezbędne jest m.in. zwiedzanie guzikowej kolekcji potwierdzone pieczęcią placówki.

Działalność wydawnicza – do tej pory nasza placówka nie prowadziła szeroko zakrojonej samodzielnej działalności wydawniczej. Na swoim koncie ma kilka publikacji książkowych oraz kalendarz:

Z. Kostrzewa, *Guzik w literaturze*, Łowicz 2000.

Kalendarz „Guziki honorowych obywateli Łowicza”, 2013.

Z. Kostrzewa, *Guziki w literaturze*, Łowicz 2015. (e-book)

E. Daszkowski, *Kalejdoskop morski*, Warszawa 2017.

Ponadto ukazało się drukiem blisko 20 kart pocztowych z wizerunkami ważniejszych eksponatów ze zbiorów MG. Należy dodać, że zdjęcia eksponatów oraz archiwalia

⁴ Film ten zdobył wiele prestiżowych nagród, m.in. podczas festiwalu w Berlinie.

⁵ Muzeum czynne jest od poniedziałku do piątku od 10 do 19, a w soboty od 10 do 15.

znajdujące się w naszych zbiorach były wielokrotnie prezentowane w publikacjach dotyczących m.in. dziejów Łowicza i regionu.

Oceniając funkcjonowanie Muzeum Guzików w Łowiczu na przestrzeni dwóch dekad, dostrzegam pewną zmianę w mentalności osób stykających się z naszą placówką. Początkowo wielu ludzi pukało palcem w głowę na wieść o jego istnieniu. Teraz nie tylko na głównym terenie oddziaływań MG jakim jest Łowicz i region łowicki, ale na arenie ogólnopolskiej, znajdują się sympatycy naszego muzeum, rozumiejący jego ideę, wielu z nich gościło w Łowiczu i zapoznało się z walorami naszej kolekcji. Wielokrotnie powtarzamy, że jesteśmy muzeum prywatnym, działającym dzięki zaangażowaniu przyjaciół i rodziny, wszelkie inicjatywy przeprowadzamy własnym sumptem, a jako placówka żebracza nie kupujemy eksponatów.

Idea guzikowa spowodowała, że nie tylko zawieramy nowe kontakty z ludźmi na całym świecie, co owocuje nieustannym napływem interesujących eksponatów, ale także naszą obecnością w różnych obszarach kultury. Znani literaci wspominają o nas na kartach swoich książek [Szymborska 2002; Gałczyńska 2008; Pilipiuk 2012], uczestniczymy w konferencjach naukowych i panelach dyskusyjnych, media relacjonują naszą działalność, o Muzeum Guzików opowiada się także na uczelniach⁶, a wykreowany przez MG, przypadający 12 XII Dzień Guzika przyjął się jako oryginalne święto. Jesteśmy także zapraszani, jako goście specjalni, na różnego rodzaju prelekcje, organizowane przez instytucje państwowe i samorządowe (biblioteki, ośrodki kultury, szkoły wyższe).

Bibliografia

Gałczyńska Kira

2008: *Mój anioł ma skrzydło zielone*, Warszawa: Świat Książki.

Kostrzewa Zbigniew

2000: *Guzik w literaturze*, Łowicz: Muzeum Guzików.

Paprocka-Gajek Joanna

2010: *Platery warszawskie w latach 1822-1914. Asortyment, odbiorca i obyczaj*, Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

Pilipiuk Andrzej

2012: *Trucizna*, Lublin: Fabryka Słów.

Szymborska Wisława

2002: *Lektury nadobowiązkowe*, Warszawa: Wydawnictwo Literackie.

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 o muzeach

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20120000987/T/D20120987L.pdf>, (dostęp: 14.10.2018).

⁶ M.in. Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Jagielloński.